

ROZHODČÍ DOLOŽKA VE SPOTŘEBITELSKÝCH SMLOUVÁCH

DUŠAN RUŽIČ

Moravskoslezský kraj - Krajský úřad, Ostrava, Česká republika

Abstract in original language

Článek "Rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách" se zabývá problematikou vrůstající tendence používat rozhodčí doložky v tomto typu smluv a zodpovědět otázku, zda je takové jejich užití účelné a zda toto umístění nestěžuje pozici spotřebitele a neomezuje jej tak na jeho právech. Po stručném obecném úvodu se článek zaměřuje na jednotlivé aspekty problému, hlavně na danou problematiku v českém právním řádu, kterou se pokouší objasnit a vysvětlit.

Key words in original language

Rozhodčí doložka; spotřebitelská smlouva; ochrana spotřebitele.

Abstract

The article titled "Arbitration Clause in Consumer Contracts" centers around the issue of the rising tendency to use arbitration clauses in this type of contract and tries to answer the question whether such use of these clauses is purposeful and whether it does not worsen the position of the consumer and trespass on his rights. After a brief general introduction the article focuses on the individual aspects of the problem, mainly on the dilemma in Czech law; it tries to clarify and explain.

Key words

Arbitration clause; consumer contract; consumer protection.

1. ÚVODEM

Řešení sporů prostřednictvím nezaujatého rozhodce je nadneseně řečeno asi tak staré jako lidstvo samo. Ve starověkém Římě, z jehož odkazu čerpá kontinentální právní systém až do dneška, bylo řešení sporů před rozhodcem jednou z nejpopulárnějších forem urovnávání sporů. Ve středověku pak bylo rozhodování obchodněprávní sporů před rozhodcem preferovanou metodou jejich řešení.¹

Co se tuzemska týče, od založení Rozhodčího soudu v České (resp. Československé) republice v roce 1949, tehdy ještě při Československé obchodní komoře, se toho hodně změnilo. Ze zpočátku spíše bezvýznamné

¹ Robert V. Massey Jr. – History of Arbitration and Grievance Arbitration in the United States

instituce se postupem času stal úřad, který v soudobém soukromém právu sehrává významnou roli, zejména v právu obchodním a právu mezinárodním soukromém. Dneska je už obtížné si vůbec představit soudní soustavu, ve které instituce rozhodčího soudu chybí.

2. ROZHODČÍ DOLOŽKA A ROZHODČÍ ŘÍZENÍ OBECNĚ

Příslušnost a pravomoc rozhodčího soudu při vyjednávání sporů je založena písemnou rozhodčí smlouvou, tzn. smlouvou (nebo její dodatkem) obsahující rozhodčí doložku, v níž je pravomoc rozhodčího soudu výslovně zakotvena.² Rozhodčí doložka představuje ujednání smluvních stran ve smlouvě, že všechny spory, které by mohly mezi stranami v budoucnu vzniknout z konkrétního právního vztahu, budou rozhodnuty v rozhodčím řízení ad hoc nebo před stálým rozhodčím soudem³. Uzavřením rozhodčí smlouvy dochází k derogaci jurisdikce obecných soudů. V případě, že by jedna ze smluvních stran podala návrh na zahájení řízení u obecného soudu, druhá strana má právo vznést námitku nedostatku pravomoci obecného soudu.

Výhoda rozhodčího řízení spočívá v jeho neformálnosti, jednoduchosti, rychlosti a takřka okamžité vykonatelnosti rozhodnutí obsažených v rozhodčích nálezích – dokonce i v zahraničí (na základě Úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů uzavřené 10. června 1958 v New Yorku). Nezanedbatelnou výhodou je také finanční přístupnost a nízkonákladovost rozhodčího řízení, zejména v porovnání se státním soudnictvím. Jen pro srovnání před rozhodčím soudem při vnitrostátním sporu činí poplatek za rozhodčí řízení 3 % z hodnoty sporu a strany mají zajištěno vydání exekučního titulu ihned v prvoinstančním řízení, zatímco v řízení před obecným českým soudem činí soudní poplatek 4% z hodnoty sporu, přičemž s ohledem na možnost odvolání nemají strany zajištěno v první instanci vydání exekučního titulu⁴. Nutno ovšem zároveň podotknout, že "každá mince má dvě strany", neboť rozhodčí soudy vydávají zásadně vlastní pravidla týkající se poplatků v rozhodčím řízení a tyto můžou být vyšší než při podání návrhu u obecního soudu.

Při vyjednávání smlouvy s rozhodčí doložkou mají smluvní strany dále možnost si stanovit, jakým způsobem bude ustanoven rozhodce projednávající případné spory nebo může domluva stran také obsahovat, že

² §2 zákona č. 216/1994 Sb. o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů

³ Růžička, K. Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře české republiky. Aleš Čeněk. Pelhřimov. 2003, s. 38

⁴ Růžička, K. Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře české republiky. Aleš Čeněk. Pelhřimov. 2003, s. 26

spory bude projednávat nikoliv jediný rozhodce, ale senát složený ze třech rozhodců a rovněž způsob, jakým budou jmenováni.

Ve zkratce se dá říci, že řešení sporů cestou rozhodčího řízení je velice elegantní a přístupný způsob rezoluce neshod vyplývajících z nedodržení, resp. porušení smluvní povinnosti jedné ze stran daného závazku. Je ale na místě u všech druhů právně definovaných vztahů? V následujících řádcích se podíváme zejména na vztahy vznikající na základě spotřebitelských smluv a jaký vliv má existence rozhodčí doložky obsažené ve spotřebitelské smlouvě na práva a povinnosti zainteresovaných stran, tj. spotřebitele a dodavatele⁵. Spotřebitelem se rozumí fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání⁶.

3. ROZHODČÍ DOLOŽKA VE SPOTŘEBITELSKÝCH SMLOUVÁCH

V první řadě je na místě položit si otázku, zda rozhodčí doložka vůbec má ve spotřebitelských smlouvách co pohledávat. Samotný systém rozhodčích soudů byl v první řadě vytvořen za účelem projednávání obchodněprávních majetkových sporů, resp. obchodněprávních sporů s mezinárodním elementem, tj. primárně mezi dvěma podnikateli či právníckými osobami. Odpověď na tuto otázku tak není jednoznačná, v této problematice se prolíná praxe se stávající právní úpravou.

Spotřebitelskými smlouvami se dle ustanovení § 52 odst. 1 občanského zákoníku rozumí smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel, tj. podnikatel. Při používání rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách ale začínají vyvstávat problémy – spotřebitelské smlouvy mají často podobu formuláře, do něhož spotřebitel, jakožto „slabší“ smluvní strana, má velice omezenou, dalo by se říci až neexistující, možnost zasahovat. Řada obav z rozhodčích doložek a jimi implikovaného rozhodčího řízení má své kořeny v podezření, že rozhodce a podnikatel mohou být propojeni a tím pádem spotřebitel nebude mít nárok na spravedlivé a nestranné posouzení sporu. Ve spojení s nemožností ovlivnit způsob jmenování rozhodce nebo usmlouvat řízení před senátem rozhodců se dá proto bez potíží pochopit, proč běžný spotřebitel pociťuje vůči rozhodčímu řízení nedůvěru. Rozhodčí řízení je navíc jednoinstanční,

⁵ § 51a a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku

⁶ § 52 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku

bez možnosti odvolat se k vyšší autoritě v případě, že se spotřebitel cítí být zkrácen na svých právech.

Dalším důvodem, proč se spotřebitelská veřejnost tak často ocitá v pasti pro její kauzu nevhodného, rozhodčího řízení, je nedostatek informací. Jistěže, neznalost zákona neomlouvá, ale spotřebitelům, podnikatelům a také nám rozhodcům by ušetřilo mnoho práce a starostí, pokud by se rozhodčí řízení, jeho výhody, nevýhody, jakož i jeho samotný průběh, dostaly víc do veřejného povědomí.

Právní úprava spotřebitelských smluv v občanském zákoníku zpracovává příslušné předpisy Evropských společenství. Implementovaná směrnice č. 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách ovšem nebyla provedena do českého právního řádu bez problému, hlavně pokud jde o bod 1 písm. q) její přílohy. Tento bod obsahuje podmínky, které mohou být pokládány ve spotřebitelských smlouvách za nepřiměřené, jedná se o podmínku zbavení spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný opravný prostředek, zejména požadovat na spotřebiteli, aby předkládal spory výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů, nebo bránění uplatnění tohoto práva, nepřiměřené omezování důkazů, které má spotřebitel k dispozici, nebo ukládání důkazního břemene, které by podle použitelných právních předpisů mělo příslušet druhé smluvní straně, spotřebiteli. Nepřiměřenost rozhodčí doložky je v českém překladu směrnice podmíněna tím, že na rozhodčí soud se nevztahují ustanovení právních předpisů. Takovouto podmínku neobsahuje slovenský překlad směrnice, který obsahuje stejnou pasáž v tomto znění: „...najmä vyžadovať od spotrebiteľa, aby riešil spory neupravené právnymi ustanoveniami výhradne arbitrážou...“ V rámci slovenské verze překladu by se tak zdálo, že rozhodčí doložka ve spotřebitelské smlouvě je vždy považována za nepřiměřenou podmínku.⁷

Předpisy Evropského společenství nezakazují rozhodčí doložky ve spotřebitelských smlouvách, právě naopak, například směrnice 2002/65/ES ve svém čl. 14 ukládá povinnost členským státům povzbuzovat orgány příslušné pro mimosoudní řešení sporů, aby spolupracovaly při řešení přeshraničních sporů ohledně finančních služeb poskytovaných na dálku.

Většina spotřebitelských smluv bývá uzavírána spotřebitelem jako adhezní smlouva, tzn. že spotřebitel nemá možnost zasahovat do znění smlouvy, jeho jedinou možností je buď smlouvu přijmout nebo odmítnout. Proto je důležité u rozhodčí doložky ve všeobecných obchodních podmínkách posoudit, jestli je doložka dostatečně srozumitelná a jasná. Na druhou stranu lze ovšem argumentovat tím, že spotřebitel plně způsobilý k právním

⁷ <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodci-dolozky-ve-spotrebiteleskych-smlouvach-ano-ci-ne-55269.html>

úkonům je odpovědný za smlouvy, kterou podepsal. Tato argumentace by však byla především v rozporu se základním cílem spotřebitelského práva a to ochrana spotřebitele. Dále je nutné se zamyslet nad tím, do jaké míry by měl stát zasahovat do smluvní volnosti za účelem ochrany spotřebitele jako slabší smluvní strany. Dále se rozhodčí doložka posuzuje po obsahové stránce, zda nedošlo k porušení procesní rovnosti stran. Nepřiměřené zvýhodnění k újmě spotřebitele se může projevit zejména při ustanovení rozhodce, např. rozhodce je určen ve smlouvě sjednávané adhezním způsobem, rozhodce jmenuje dodavatel, rozhodce jmenuje subjekt smluvně spojený s dodavatelem⁸.

Další důležitou otázkou je posouzení rozhodčí doložky jako ujednání s nerovnováhou v právech a povinnostech. Z pohledu právní úpravy rozhodčí řízení znamená rovnoprávnost v právním postavení jednotlivých účastníků, spotřebitel se ovšem obává toho, že rozhodčí řízení nebude probíhat stejně jako řízení soudní, což je vzhledem na jednoinstančnost rozhodčího řízení a nemožnosti podat opravný prostředek proti rozsudku rozhodčího soudu odůvodněná obava.

Ochraně práv spotřebitele se ve velké míře věnuje i legislativa i judikatura Evropských společenství. Při posuzování této problematiky se nedá nezmínit o relativně nedávném judikátu Evropského soudního dvora ESD C-168/05, *Mostaza Claro*, kteří kolegové rozhodci jistě dobře znají. V tomto rozsudku Evropský soudní dvůr vyslovil názor, že „objeví-li soud ve spotřebitelské smlouvě rozhodčí doložku, měl by ji z úřední moci prohlásit za neplatnou a z toho vyvodit i další důsledky, např. prohlásit rozhodčí nález za neplatný či nicotný.“ Problematika rozhodčích doložek a spotřebitelských smluv se pak v judikatuře Evropského soudního dvora objevila znovu pár let po předchozím rozsudku, ve věci ESD C-40/08, v němž ESD dále vyhlásil, že „vnitrostátní soud, který rozhoduje o návrhu na nucený výkon pravomocného rozhodčího nálezu, vydaného bez účasti spotřebitele, musí, pokud má za tímto účelem k dispozici nezbytné informace o právním a skutkovém stavu, i bez návrhu posoudit nepřiměřenost rozhodčí doložky obsažené ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem.“ Tento judikát se dále zabývá možností spotřebitele se z nepřiměřeně použité rozhodčí doložky vyvázat.

Co se tuzemských soudů týče, Vrchní soud v Praze vydal 28.5.2009 rozhodnutí⁹, v němž dospěl k následujícímu závěru: „pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce ad hoc, anebo konkrétní způsob

⁸ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J. et al. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009 s. 548

⁹č.j. 12 Cmo 496/2008 - 28

jeho určení, ale jen odkazuje ohledně výběru rozhodce a stanovení pravidel rozhodčího řízení na právnickou osobu, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona a odkazuje na touto právnickou osobou stanovené statuty a řády ke jmenování a výběru rozhodců, jakož i způsobu vedení rozhodčího řízení a stanovení pravidel o nákladech řízení, pak je taková rozhodčí smlouva neplatná dle § 39 občanského zákoníku pro obcházení zákona.“ S tímto odůvodněním Vrchní soud v Praze spornou rozhodčí doložku uznal za neplatnou. Pokud pak projdeme i další aktuální judikaturu českých soudů vyšších stupňů, je nutné považovat užití rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách za porušení požadavků na ochranu spotřebitele¹⁰, kdy tuto skutečnost jsou soudy povinny zjišťovat i bez návrhu, a v souladu s judikaturou ESD, ve všech fázích řízení, míněno i v řízení exekucím.

Otázka rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách není v českém právním řádu jednoznačně vyřešena. Nabízí se více možností, jak tuto spornou situaci vyřešit; jednou z možností je zákaz rozhodčí doložky, další možností je sjednávat rozhodčí doložku individuálně. K cestě k individuálnímu sjednávání rozhodčí doložky se přiklání i výše zmíněná směrnice č. 93/13/EHS v čl. 3 odst. 1, kde se stanoví, že "smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je považována za nepřiměřenou". Zákonodárce zde předpokládá, že pokud bude možnost rozhodovat případný spor rozhodčím soudem sjednána individuálně, bude to pro spotřebitele příznivější.

Závěrem bych se rád zmínil ještě o připravované právní úpravě v novém občanském zákoníku. V ustanovení § 1746 písm. k) se zakazují ujednání, které zbavují spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný procesní prostředek či mu v uplatnění takového práva brání, nebo ukládají spotřebiteli povinnost uplatnit právo výlučně u rozhodčího soudu nebo rozhodce, který není vázán právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele. Zákonodárce se zde, dle mého názoru, vypořádal lépe s transpozicí výše zmiňované směrnice než dosavadní právní úprava, když jednoznačně stanovuje, čím mají být rozhodčí soudy vázány, a to právními předpisy určených k ochraně spotřebitele.

4. RESUMÉ

Problém rozhodčích doložek nespočívá v nepřiměřenosti nebo způsobu, jakým ovlivňují postavení smluvních stran. Problém je v tom, že ve spotřebitelských smlouvách jsou tyto doložky absolutně nevhodné a takřka mimo svůj element. Rozhodčí doložka je nástrojem obchodněprávním,

¹⁰ Viz. zejména § 56 odst. 1 občanského zákoníku, podle něhož „spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran“

v první řadě je nástrojem sloužícím k urychlení a vymáhání práv plynoucích z obchodních závazků. Samotný mechanismus rozhodčích doložek závadný není, chybné je pouze jeho umístění, míněno ve spotřebitelských smlouvách. V českém právním řádu není problematika rozhodčích doložek v spotřebitelských smlouvách doposud jednoznačně vyřešena.

Literature:

- Massey, Robert V. Jr.: History of Arbitration and Grievance Arbitration in the United States
- Mgr. David Slováček: „Ochrana spotřebitele a rozhodčí doložky“, Bulletin advokacie 7-8/2009
- Mgr. et Ing. Jana Horská, Mgr. Jakub Burian: „Rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách - judikatorní výklad“ - <http://www.elaw.cz/cs/obcanske-pravo/212-rozhodci-dolozka-ve-spotrebitelskych-smlouvach-judikatura.html>
- <http://www.epravo.cz/top/clanky/rozhodci-dolozky-ve-spotrebitelskych-smlouvach-ano-ci-ne-55269.html>
- http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Navrh%20obcanskeho%20zakoniku_ver_2010.pdf
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J. et al. Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009
- Růžička, K. Rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře české republiky. Aleš Čeněk. Pelhřimov. 2003
- Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Směrnice č. 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách
- Judikatura: Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze č.j. 12 Cmo 496/2008 -

- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ESD C-168/05
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ESD C-40/08

Contact – email
advokati@madur.cz